

ЖИТНЫЙ А. А. О НЕКОТОРЫХ ФАКТОРАХ ГЕНЕЗИСА УГОЛОВНОГО ПРАВА УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОМ ИЗМЕРЕНИИ

Целью публикации является освещение факторов генезиса уголовного права в международно-правовом измерении. Предметом исследования являются общие и евроинтеграционные внешнеполитические факторы развития уголовного права Украины.

При проведении исследования автором применён сравнительный метод, системно-структурный анализ и исторический метод.

Предпринята попытка систематизации обстоятельств, влияющих на генезис международно-правового измерения уголовного права Украины, с учётом их социально-политической и юридической природы. Отмечена необходимость осуществления мониторинга факторов внешнего воздействия, что должно способствовать эволюции отечественной уголовно-правовой доктрины и практики уголовно-правовой охраны путём дальнейшей гармонизации национального уголовного права с международно-правовой системой.

Ключевые слова: уголовное право, международная нормативная система, международно-правовое измерение, взаимодействие, гармонизация.

ZHYTNYI O. O. ABOUT SOME FACTORS OF INTERNATIONAL AND LEGAL DIMENSION'S GENESIS IN CRIMINAL LAW OF UKRAINE

The purpose of this publication is to highlight the factors of criminal law genesis within international and legal dimension. The object of the research is general and European, external and political factors of criminal law development in Ukraine.

While conducting the research, the author used comparative method, system and structural analysis and historical method.

Study of the appropriateness of criminal law development under the influence of supranational factors is one of the urgent tasks of legal science. An important stage of the research is identification, assessment of significance and complex analysis of conditions' content that led to the existence of the phenomenon of international and legal dimension of Ukrainian criminal law that determines the novelty of this publication. It is proposed to realize the systematization of circumstances affecting the genesis of international and legal dimension of criminal law of Ukraine considering their socio-political and legal nature. They include generally legal, branch (special), domestic and political, general external and political, European and external and political, criminal and political factors.

The results of the research can be used by the theory of criminal law while creating a modern model of the penal influence, corresponding the principles and norms of international law and democratic standards of crime counteraction.

The conclusions of the research indicate that the effect of international and legal factor within the development of criminal law in Ukraine is cumulative because it is the result of political and legal preconditions; it is stressed on the need to realize constant monitoring of relevant factors of influence (including general external political and European) that should assist the evolution of domestic criminal and legal doctrine and practice of criminal and legal protection through the further harmonization of the national criminal law with the international legal system.

Keywords: criminal law, international regulatory system, international and legal dimension, cooperation, harmonization.

УДК 343.85+343.988

І. С. КУРБАТОВА (МІРОШНИЧЕНКО),

старший прокурор відділу прокуратури міста Києва

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Досліджено особливості заходів віктимологічної профілактики злочинів щодо осіб похилого віку з точки зору кримінології, наведено їх класифікацію, обґрунтовано ефективність їх реалізації та необхідність використання у діяльності державних органів.

Ключові слова: віктимологічна профілактика, запобігання злочину, похилий вік, літня людина, злочинець, злочинність.

Злочинності як соціальному явищу успішно протидіяти можна лише спрямувавши зусилля на подолання конфліктів особи з суспільством та людей між собою. При цьому першочерговим постає завдання захисту соціально не захищених верств населення (до яких відносяться літні й люди) від негативних проявів сучасного життя, враховуючи притаманне їм зазвичай скрутне матеріальне становище, правову необізнаність, обмежені фізичні можливості та надмірну довірливість. Дбайливе ставлення до цієї категорії співгромадян є одним із основних показників рівня розвитку суспільства, його цивілізованості та соціальної спрямованості.

Відомий німецький суспільний діяч, економіст і політолог Карл Генріх Маркс зауважував, що історія і така наука, як статистика, з вичерпною очевидністю доводять, що з часів Каїна світ ніколи не вдавалося ані виправити, ані залякати покаранням [1, с. 530]. Беручи зазначене до уваги, вбачаємо підстави для висновку про необхідність реалізації спеціальних заходів протидії та запобігання злочинності щодо осіб похилого віку, що має стати одним із ключових стратегічних завдань держави на сучасному етапі розвитку.

Проблематика запобігання злочинності була предметом розгляду ряду наукових досліджень. Насамперед, слід зазначити праці В. В. Голіни, О. М. Джужі, А. І. Долгової, В. М. Дрьоміна, А. П. Закалюка, В. С. Зеленецького, О. Г. Кальмана, Н. Ф. Кузнецової, В. П. Пшонки, Д. В. Рівмана, В. О. Тулякова, О. Н. Ярмиша та ін.

Віктимологічна профілактика є елементом системи попереджувального впливу на злочинність і зазвичай розглядається як самостійний напрям кримінологічної профілактики злочинів із власним об'єктом впливу, поставленими завданнями, специфічними методами і формами впливу [2]. Її метою є застосування заходів віктимогенного характеру на потенційного чи реального потерпілого.

Під поняттям віктимологічної профілактики Д. В. Рівман розуміє цілеспрямовану спеціалізовану дію на осіб з неправомірною або аморальною поведінкою, а також на чинники, що обумовлюють віктимність, пов'язану з подібною поведінкою. У рівній мірі її об'єктом є чинники і особи, позитивна поведінка яких, проте, віктимонебезпечна для них [3, с. 241].

Відмінну (від вищенаведеної) позицію відтоують А. І. Алексеев, С. І. Герасимов та А. Я. Сухарев, визначаючи віктимологічну

профілактику як специфічну діяльність соціальних інститутів, спрямовану на виявлення й усунення (нейтралізацію, блокування) чинників, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку і в такий спосіб детермінують вчинення злочинів; встановлення груп ризику і конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності та впливу на них з метою відновлення або активізації їх захисних властивостей; розробку або вдосконалення вже наявних спеціальних засобів захисту громадян від злочинів і подальшої віктимізації [4, с. 108].

Отже, беззаперечною специфічною рисою віктимологічної профілактики є її спрямованість на зниження потенційної віктимності співгромадян шляхом проведення спеціальних заходів профілактичного характеру. Її завданнями є усунення (нейтралізація) різного роду факторів, спрямованих на віктимізацію потенційних жертв.

Суб'єктами віктимологічної профілактики є органи державної влади і місцевого самоврядування, правоохоронні органи, підприємства всіх форм власності, громадські організації, громадські, в тому числі і міжвідомчі комісії, асоціації та фонди. Вони взаємопов'язані єдиними цілями та інформаційними, координаційними, правовими зв'язками [5, с. 86].

Ефективна робота з віктимологічної профілактики злочинів має ґрунтуватися на значній (за обсягом) інформації кримінологічного характеру, яка отримується шляхом детального вивчення особи потерпілого та злочинця, обставин вчинення протиправних дій, взаємозв'язку між ними. Базуючись на відомостях (даних) щодо типових ознак та проявів злочинних явищ, можливо зробити висновки відносно індивідуальних.

Як зазначають науковці, зокрема Д. В. Рівман, віктимологічна профілактика складається з трьох основних частин: загальної (виявлення і усунення причин та умов скоєння злочинів), індивідуальної (встановлення потенційних жертв злочинів та виховний вплив на них) та невідкладної (попередження злочинів, які готуються, із використанням захисних ресурсів потенційної жертви) [3, с. 133].

Так, загальна (загальносоціальна) профілактика має проводитись на рівні на рівні державних заходів, заходів суспільства та його інститутів і бути спрямована на розв'язання протиріч у сфері економіки, соціального життя, у духовній сфері тощо. Вона дозволяє підвищити життєвий рівень населення, зумовити гуманізацію людських взаємовідносин

[6, с. 88], що нейтралізує ряд віктимних ситуацій. Її об'єктом виступає все населення (громадяни, особи без громадянства, іноземці) країни як потенційні жертви злочинів незалежно від індивідуального ступеня віктимності.

До заходів загальної віктимологічної профілактики, зокрема, відносять всеохоплюючу правову пропаганду, правороз'яснювальну роботу серед населення (у формах особистих бесід, публікацій ЗМІ), заходи для підвищення безпеки житлових приміщень і нежитлових будівель (обладнання сигналізацією, засобами спостереження, камерами зберігання, посилення захисних якостей входних дверей, влаштування ґрат на вікнах) тощо.

Окремо відзначають такі заходи покращення віктимологічної ситуації у державі, як удосконалення нормативно-правової бази, підвищення рівня життя співгромадян похилого віку, зниження безробіття, створення належної системи медико-соціального та побутового обслуговування літніх людей, підвищення рівня їх правосвідомості та правової культури [7, с. 172]. Висловлюють твердження, що загальну віктимізацію суспільства можливо істотно зменшити шляхом поліпшення морального самопочуття, формування громадської активності у віктимологічному напрямі [8, с. 210].

Спеціально-кримінологічні заходи профілактики безпосередньо спрямовані на усунення конкретних криміногенних факторів. Їх метою є утримання конкретного індивіда від вчинення злочину чи попередження його віктимізації шляхом проведення з ним відповідної роботи [9, с. 12–13]. Застосування таких заходів вимагає достатньо тривалого системного впливу на осіб.

Зауважимо, що заходи віктимологічної профілактики найбільш повно реалізуються на спеціальному рівні, оскільки пов'язані зі здійсненням впливу на конкретних індивідів, у тому числі осіб похилого віку, відносно яких завжди зберігається висока ймовірність вчинення протиправних діянь.

При цьому слід звернути увагу на те, що між загальною та індивідуальною профілактикою немає чітко визначених меж, методи їх втілення досить рухомі. Заходи загальної профілактики впливають на обставини, які можуть породжувати чи сприяти вчиненню злочинів відносно осіб похилого віку [10, с. 239].

З-поміж методів індивідуального впливу насамперед слід виокремити переконання, надання допомоги та примус. Основними формами реалізації методу переконання є індиві-

дуальні та колективні бесіди, встановлення індивідуального чи колективного контролю над особою, спонукання її до участі у суспільній діяльності. Надання допомоги, у свою чергу, може мати матеріальний характер або полягати у психологічній підтримці особи. Метод примусу, на думку А. І. Долгової, є першочерговим у діяльності правоохоронних органів та реалізується застосуванням законодавчих унормувань – штраф, примусове лікування, адміністративний нагляд, контроль за виконанням обмежень тощо [11, с. 459–462].

Останнім часом викликає занепокоєння активізація діяльності організацій, які, користуючись правовою необізнаністю та довірливістю літніх осіб, намагаються заволодіти їх коштами під приводом влаштування всіляких розіграшів, пропозицій бонусних програм, «безоплатних» подарунків тощо. З метою запобігання можливим проявам шахрайства науковцями висловлюються пропозиції щодо рекомендацій уповноваженим органам державного контролю, внутрішніх справ та прокуратури більш ретельно перевіряти правомірність такої діяльності, а також застосовувати заходи непрямого впливу (попередження, профілактично-превентивні бесіди з керівництвом тощо) [7, с. 173].

Важливою складовою у системі заходів віктимологічної профілактики є роз'яснювальна, інформаційна і виховна робота з особами похилого віку з метою формування в них відповідного ставлення до рекламних оголошень, повідомлень у засобах масової інформації, інформаційних плакатах, брошурах із пропозиціями неадекватно великих винагород, до особистого спілкування з можливими шахраями тощо. З метою більш ефективного сприйняття літніми людьми таких роз'яснень вони мають бути конкретними, доступними і зрозумілими за змістом, з наведенням прикладів життєвих реалій. Спілкування працівників міліції з літніми людьми дозволяє змодельювати конкретні ситуації, які зазвичай передують протиправному посяганням, дати рекомендації щодо подальшої поведінки для уникнення злочинної провокації.

Роз'яснювальна робота може стати більш ефективною у разі безпосереднього спілкування з особами похилого віку дільничних інспекторів міліції, працівників соціальних служб, територіальних центрів обслуговування літніх осіб, на яких покладено обов'язки догляду за ними.

Також цілком слушним є зауваження Ю. О. Репецької щодо доцільності більш активного залучення банками готівкових коштів

літніх осіб, які нерідко накопичують та тримають певні суми вдома, у результаті чого стають жертвами різних злочинів проти власності [12, с. 116]. З цією метою державою можуть застосовуватися програми підтримки подібних ініціатив фінансово-кредитних установ.

Заслугує підтримки і висловлена пропозиція використання так званого методу «сусідського контролю» по відношенню до осіб похилого віку, досить поширеного у зарубіжних країнах [13, с. 473]. Вказаний метод полягає у встановленні у будинку літньої особи «кнопки тривоги», під'єднаної до розташованого поряд сусідського будинку. У разі небезпеки сусід має можливість швидше прийти на допомогу потерпілому ще до того, як відреагують на подію правоохоронні органи.

Таким чином, під час обрання заходів віктимологічної профілактичної роботи необхідно, на чому наголошується і в наукових працях, оцінювати особу (або групу) з точки зору її можливої віктимізації, особистісних якостей, які можуть зумовлювати її віктимність, зовнішніх факторів, що постійно впливають на цю особу.

Третій вид віктимологічної профілактики – невідкладна профілактика, яка обумовлюється попередженням конкретних злочинів, що готуються, із використанням захисних характеристик потенційної жертви, а також тактичних можливостей, які виникають під час організації профілактичної роботи «від потерпілого».

Державна правоохоронна система, протягом десятиліть застосовуючи репресивну функцію

кримінального закону, тривалий час орієнтувалася на пріоритетності захисту державних інтересів, а не інтересів особи. Окрім того, більшою мірою зосереджувалася саме на особі злочинця, а не на особі потерпілого. Така орієнтація кримінальної юстиції, як зазначається в науковій літературі, виявилася психологічно і ідеологічно несумісною із декларованим нині пріоритетом захисту особистих прав і інтересів громадян [14, с. 116–117]. Новий кримінальний процесуальний закон (КПК-2012) докорінно змінив це співвідношення.

Свого часу російський вчений Д. В. Рівман висловив власне бачення перспектив застосування віктимологічної профілактики, котре вважаємо за необхідне навести. Науковець, зокрема, стверджував про відсутність будь-яких заперечень щодо віктимологічної профілактики з позиції кримінологічної теорії та її «приреченість» бути ефективною, враховуючи здатність у окремих випадках відділяти жертву від злочинця як фізично (засобами самозахисту), так і психологічно (за рахунок інформування та підготовки потенційних жертв) [3, с. 284].

Поділяючи такий висновок, разом з тим вважаємо за можливе вказати, що така ефективність буде значно помітнішою у разі законодавчого вирівнювання гарантій захисту прав злочинця і прав потерпілого. Першим кроком до цього має стати відшкодування потерпілому завданої шкоди з державного бюджету з подальшим регресним відшкодуванням державі таких витрат за рахунок злочинця.

Список використаних джерел

1. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-ое изд. – Т. 8. – 705 с.
2. Ривман Д. В. Виктимологическая профилактика. Ее особенности и место в системе криминологического предупреждения преступности / Д. В. Ривман // Вопросы профилактики преступлений / ВПУ МВД СССР. – Л., 1978. – С. 52–62.
3. Ривман Д. В. Криминальная виктимология / Ривман Д. В. – СПб. : Питер, 2002. – 304 с.
4. Алексеев А. И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы / Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. – М. : Норма, 2001. – 496 с.
5. Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений : учебник / [Барина Л. В., Беляева Л. И., Бусурин С. В.] и др. ; под ред. В. Д. Малкова, А. Ф. Токарева. – М. : Изд-во Акад. упр. МВД России, 2000. – 322 с.
6. Криминология : учебник / под ред. В. Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева. – СПб. : С.-Петербург. гос. ун-т, 2003. – 432 с.
7. Попов К. Л. Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Попов Костянтин Леонідович. – К., 2007. – 214 с.
8. Литвак О. М. Урахування віктимологічного аспекту у процесі застосування кримінально-правових норм / О. М. Литвак // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К. : МП «Леся», 2001. – С. 208–211.
9. Кириллов Д. А. Индивидуальная профилактика преступлений органами внутренних дел : учеб. пособие / Д. А. Кириллов. – Тюмень : ТВШ МВД РФ, 1994. – 140 с.
10. Герасимов С. И. Концептуальные основы и научно-практические проблемы предупреждения преступности : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Герасимов Сергей Иванович. – М., 2001. – 310 с.
11. Криминология : учеб. для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. – 2-ое изд., перераб. и доп. – М. : Норма (Издат. группа Норма – Инфра-М), 2002. – 848 с.

12. Репецкая Ю. О. Виктимологическая характеристика преступлений, совершенных в отношении лиц пожилого возраста, и их предупреждение : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Репецкая Юлия Олеговна. – Иркутск, 2010. – 161 с.

13. Гишинский Я. И. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». – 2-ое изд., испр. и доп. / Я. И. Гишинский. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2007. – 528 с.

14. Квашиш В. Е. Зарубежное законодательство и практика защиты жертв преступлений / В. Е. Квашиш, Л. В. Вавилова. – М. : ВНИИ МВД России, 1996. – 128 с.

Надійшла до редколегії 30.10.2013

КУРБАТОВА (МИРОШНИЧЕНКО) И. С. ОСОБЕННОСТИ ВИКТИМОЛОГИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В ОТНОШЕНИИ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ

Исследованы особенности мер виктимологической профилактики преступлений в отношении пожилых людей с точки зрения криминологии, приведена их классификация, обоснованы эффективность их реализации и необходимость использования в деятельности государственных органов.

Ключевые слова: *виктимологическая профилактика, предупреждение преступления, преклонный возраст, пожилой человек, преступник, преступность.*

KURBATOVA (MIROSHNYCHENKO) I. S. FEATURES VICTIMOLOGICAL PREVENTION OF CRIMES AGAINST THE ELDERLY

This features victimological crime prevention measures on the elderly in terms of Criminology are investigated, their classification is given, the effectiveness of their implementation and the need for work in government is justified.

Keywords: *victimological prevention, crime prevention, old age, old man, criminal, crime.*

УДК 343.102:004.9(477)

Ю. В. ЛИСЮК,

кандидат юридичних наук,

доцент начальник відділення юридичного забезпечення

Одеського державного університету внутрішніх справ

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЯК РІЗНОВИД ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З'ясовано сутність проведення слідчих дій і зокрема негласних слідчих дій під час здійснення кримінального провадження. Розкрито окремі аспекти процедури зняття інформації з електронних інформаційних систем як різновиду втручання у приватне спілкування у кримінальному провадженні.

Ключові слова: *права людини, кримінальне провадження, слідчі дії, негласні слідчі дії, електронні інформаційні системи.*

Будь-яка держава світу прагне досягти певної політичної, економічної та культурної стабільності шляхом здійснення відповідних реформ, котрі не можуть подобатися кожній людині, але мають виходити з інтересів цілого суспільства і держави. Держави, прагнучи досягти суспільно корисних цілей завдяки впровадженню нового прогресивного законодавства, найчастіше забувають про фундаментальні цінності, які є невід'ємною складовою діяльності держави, її розвиненості, правового ста-

тусу у світі, на які держава повинна спиратися, підтримувати та безумовно захищати законні цілі та інтереси кожного громадянина, безпеку, права та свободи громадян.

Захист прав і свобод людини вже протягом багатьох років виступає одним з найважливіших та найпоширеніших напрямів реформування діяльності державних органів більшості країн світу, як економічно розвинутих, так і бажаючих стати такими, зокрема в Україні людину, її права, свободу, недоторканність і